

SPANNING

PIKETTY: ONGELIJKHEID STEVIG OP DE KAART GEZET

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 6, juni 2014

PIKETTY: ONGELIJKHEID STEVIG OP DE KAART GEZET

De uitslag van de Europese verkiezingen, die van 22 tot en met 25 mei plaatsvonden, laat zien dat een derde van de Europese kiezers tegen deze EU is. Grote vraag is nu welke conclusie de Europese regeringsleiders uit deze uitslag trekken: denderen zij door naar een politieke unie of maken ze een pas op de plaats? Hans van Heijningen duidt het resultaat van de verkiezingen, waarbij hij onder meer ingaat op de grote overwinning van links in Griekenland.

Het aantal gemeenten waarin de SP meebestuurt is verdrievoudigd: van 14 naar 44. *Spanning* sprak met verschillende nieuwe wethouders, onder wie econoom Arjo Klamer, en vroeg hen naar hun ervaringen tijdens de collegeonderhandelingen en naar wat zij willen bereiken in de komende vier jaar. Bob Ruers, Eerste Kamerlid voor de SP, vertelt daarbij over zijn formateurschap in Nijmegen.

De kabinetsplannen voor de huursector zijn funest: huren stijgen explosief, vaste contracten worden vervangen door tijdelijke en het aantal betaalbare woningen neemt in rap tempo af. Woonbonddirecteur Ronald Paping uit zijn grote zorgen hierover.

Verder in *Spanning* veel aandacht voor de internationale bestseller *Kapitaal in de 21e eeuw* van de Franse econoom Thomas Piketty. Dankzij zijn meesterwerk is het thema (vermogens) ongelijkheid stevig op de kaart gezet. David Hollanders stelt dat je het boek op twee manieren kunt lezen. In de eerste plaats als een feitelijke opsomming van kapitaal, vermogen, inkomen en ongelijkheid, in de tweede plaats als een oproep om ongelijkheid tegen te gaan. Vooral dat laatste is interessant, hoewel Tuur Elzinga laat zien dat de oplossingen die Piketty aandraagt niet allemaal even overtuigend zijn, omdat hij een aantal zaken onderbelicht laat en sommige belangrijke vragen niet stelt, noch beantwoordt.

Ook in Nederland komt meer aandacht voor de groeiende tweedeling tussen arm en rijk. Hans van Heijningen gaat met vragen en antwoorden in op het onlangs verschenen rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over ongelijkheid in ons land.

Ronald van Raak bespreekt in het negende deel van *Ons Kapitaal* de Duitse schrijver en dichter Bertolt Brecht, bekend van onder meer de *Driestuiversopera*.

SP-senator Tiny Kox reconstrueert hoe het in Oekraïne het afgelopen half jaar zo fout kon gaan en hoe een nieuwe Koude Oorlog dreigt.

Natuurkundige Bernard Gerard toont in zijn bijdrage aan dat Nederland ondanks de genomen maatregelen in 2015 niet zal voldoen aan de Europese normen voor luchtkwaliteit. Hij pleit voor minder en schoner verkeer en voor een betere ruimtelijke ordening.

In ons straatje staat tot slot in het teken van de val van de euro. Volgens Arjo Klamer hoeft dit geen rampscenario te zijn, want een nieuw monetair systeem met een diversiteit aan munten zou veel beter aansluiten op de huidige flexibele en dynamische wereldeconomie.

INHOUD

- 3 **DOORDENDEREN OF PAS OP DE PLAATS? TERUGBLIK OP UITSLAG EP-VERKIEZINGEN**
- 5 **LUISTEREN NAAR DE ACHTERBAN EN INNOVATIEF TE WERK GAAN**
- 6 **AANTAL GEMEENTEN MET SP-WETHOUDERS VERDRIEVOUDIGD**
- 9 **HUURDERS BETALEN EENZIJDIG DE REKENING**
- 10 **VERMOGENS BELASTEN IS RECHTVAARDIG ÉN ECONOMISCH VERSTANDIG**
- 12 **NOG VEEL TE DOEN NA PIKETTY**
- 14 **ARM EN RIJK IN NEDERLAND**
- 15 **ONS KAPITAAL 9**
- 16 **HOE OEKRAÏNE EEN NIEUWE KOUDE OORLOG ANGSTIG DICHTERBIJ BRENGT**
- 18 **LUCHTVERONTREINIGING VERKORT LEVENSV ERWACHTING MET 6 TOT 12 MAANDEN**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Ed Alcock / eyevine / Hollandse Hoogte

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING JUNI 2014

DOORDENDEREN OF PAS OP DE PLAATS? TERUGBLIK OP UITSLAG EP-VERKIEZINGEN

Tekst: Hans van Heijningen

De Europese Unie is geen land, heeft geen burgers en kent een merkwaardige bestuursstructuur. Niet het Europees Parlement maar de regeringsleiders van de aangesloten landen zijn er de baas, als het erop aankomt. Wat zullen zij gaan doen, na het luidruchtige nee van een derde van de kiezers? Denderen ze gewoon door op weg naar een politieke unie?

Het is niet zo vreemd dat maar 43 procent van de meer dan 503 miljoen stemgerechtigden van 22 tot en met 25 mei naar de stembus is gegaan, en dat een derde van die stemmers roept: 'Ho, en niet verder.' De Europese Unie kent een merkwaardige bestuursstructuur. Dat de media niet zoveel aandacht besteden aan het EP draagt bepaald niet bij aan de betrokkenheid van de burgers van de lidstaten. Wat gaat er gebeuren, nu de combinatie van de vele thuisblijvers en een luidruchtig nee van een derde van de kiezers laat zien dat het aan draagvlak voor verdere integratie ontbreekt?

IEDER LAND ZIJN EIGEN CAMPAGNE

Bij gebrek aan een heldere agenda heeft ieder land zijn eigen EP-verkiezingen. In de zogenaamde MOE-landen (Midden- en Oost-Europese landen –red.) zien veel mensen de EU als een welkome buffer tegen de grote Russische buur. Dat neemt niet weg dat maar weinig kiezers de gang naar de stembus hebben gemaakt. Het opkomstpercentage in de Baltische staten kwam weliswaar op ongeveer 35 procent uit, maar in Polen, Tsjechië en Hongarije stemde maar 20 tot 30 procent. In Slowakije slechts 13 procent. In de Zuid-Europese landen, waar de opkomst aanmerkelijk beter was (tussen de 35 en 60 procent) speelden de economische crisis, de werkloosheid en de bezuinigingspoli-

तिक een centrale rol. Alleen in Griekenland leidde dat tot een klinkklare overwinning van links: Syriza behaalde bijna 27 procent. Ook in Spanje boekte links een mooi resultaat, terwijl de sociaaldemocraten in Italië en Portugal goed scoorden. In Frankrijk, Groot-Brittannië en Denemarken gaven de anti-EU en anti-migratiesentimenten de doorslag. Duitsland, als dominante kracht binnen de Unie, vormde het toonbeeld van stabiliteit. De beide regeringspartijen – christendemocraten en sociaaldemocraten – consolideerden hun positie, al moesten ze tandenknarsend toezien dat de Eurokritische partij *Alternative für Deutschland* een verrassend goede uitslag boekte.

NEDERLAND

In Nederland en Zweden ging het debat vooral over de vraag of we meer of minder EU nodig hebben. Veel mensen vinden dat het veel te snel gaat met het overdragen van nationale

bevoegdheden aan de EU. Ze zijn bang dat hun banen en hun pensioenen op het spel komen te staan. Los van de kosmopolieten van D66 en GroenLinks – die openlijk uitkomen voor meer Europa – zagen we in ons land dat de grote gevestigde partijen in verkiezingstijd flink doen door met het Nederlands belang te schermen, terwijl zij in Brussel keer op keer voor de overdracht van meer bevoegdheden aan de EU stemmen. Net als in Duitsland leidden de EP-verkiezingen in ons land tot weinig spectaculaire verschuivingen. Voor de SP telt zwaar dat zij voor het eerst bij verkiezingen meer stemmen haalde dan de PvdA. Door de lijstverbinding van de PvdA met GroenLinks sleepte die uiteindelijk overigens wel één zetel meer in de wacht.

SOCIAAL-DEMOCRATEN AFGEDROEGD

Met slogans als: 'Na jaren van crisis klimmen de EU-landen voorzichtig uit het dal', 'Het beleid van bezuinigen

begint zijn vruchten af te werpen' en 'Griekenland en Portugal gaan opnieuw de kapitaalmarkt op', draaide de goednieuwsshow tijdens de EP-campagne overall in Europa op volle toeren. Het enige probleem was dat maar weinig mensen in dergelijke leuzen geloofden. Sterker nog, scepsis en hoon riepen ze op, omdat miljoenen werklozen geen zicht hebben op een baan en de effecten van het rigide bezuinigingsbeleid het maatschappelijk leven in tal van crisislanden behoorlijk ontwricht.

Sociaaldemocratische partijen gaven aan daar begrip voor te hebben – in Nederland bij monde van Dijsselbloem en Samsom – omdat het veel te lang zou duren voordat het economisch herstel ook werkelijk iets op zou leveren voor de mensen die dat het meest nodig hebben. Vele kiezers hadden daar geen boodschap aan en gaven de sociaaldemocraten een enorm pak slaag, in uiteenlopende landen als Griekenland, Spanje, Frankrijk en Ierland.

EXTREEM-RECHTS

De EP-verkiezingen zijn een ver-van-mijn-bed-show, een evenement dat vooral de vervreemding van de kiezers ten opzichte van de politiek voedt. Geen touw aan vast te knopen en dus ideaal om gevoelens van onvrede, verongelijkheid en boosheid naar buiten te brengen. Zo zagen we gebeuren dat het van bovenaf opgelegde project van Europese eenwording landen en volkeren eerder uit elkaar drijft dan bijeenbrengt. De Ware Finnen, de UKIP van de Brit Nigel Farage, Alternative für Deutschland en de Deense Volkspartij presenteren zich als voorvechters van het nationaal belang, terwijl partijen als de Gouden Dageraad in Griekenland, de FPÖ in Oostenrijk, Jobbik in Hongarije en de NPD in Duitsland zich openlijk racistisch uiten. Zowel het extreemrechtse Front National van Marine Le Pen, het Vlaams Belang van Filip Dewinter als de PVV van Geert Wilders – die tegen de trend in een deel van zijn aanhang verloor – kondigden na de verkiezingen aan dat zij een groep in het EP

KLINKENDE OVERWINNING VAN LINKS IN GRIEKENLAND

Bij de EP-verkiezingen in Griekenland haalde Syriza bijna 27 procent van de stemmen, tegen 23 procent voor de rechtse partij Nieuwe Democratie en 8 procent voor de centrumlinkse Elia Alliantie, waarin de sociaaldemocratische partij Pasok de belangrijkste speler is. De neonazistische partij Gouden Dageraad, waarvan meerdere leiders gevangenen zitten, haalde 9 procent van de stemmen, waarmee zij in grootte de derde partij van het land werd.

Naar aanleiding van de overwinning van Syriza, die bij de vorige EP-verkiezingen 5 procent van de stemmen scoorde, drong haar leider Alexis Tsipras er bij president Karolos Papoulias op aan om zo snel mogelijk landelijke verkiezingen te organiseren. De regering van minister-president Samaras – gesteund door Nieuwe Democratie en Pasok – zou haar steun onder de bevolking kwijt zijn en in het parlement alleen nog maar kunnen functioneren op basis van een uiterst krappe meerder-

heid van 2 stemmen. Volgens Tsipras zou de regering daarmee geen mandaat meer hebben om besluiten te nemen die de Griekse bevolking nog jaren zullen raken. Minister-president Samaras liet desgevraagd weten niet aan aftreden te denken. Volgend jaar staat hij voor de uitdaging om binnen het parlement een tweederde meerderheid te formeren, die vereist is om een nieuwe president aan te wijzen. Mocht hij daar niet in slagen, dan vinden er alsnog nieuwe landelijke verkiezingen plaats. Mocht Syriza er bij die verkiezingen in slagen haar positie te verzilveren, dan zal dat resultaat in Europese hoofdsteden waarschijnlijk inslaan als een bom. De partij kondigt namelijk nu al aan de afspraken met de EU en het IMF op te zullen zeggen en een deel van de Griekse staatsschuld eenzijdig te zullen schrappen. Daarbij geeft Tsipras aan geen verantwoordelijkheid te willen en kunnen nemen voor de sloop en uitverkoop van zijn land door het internationaal kapitaal.

zouden gaan vormen. Dat zal nog niet meevallen, omdat er voor die samenwerking partijen uit zeven landen nodig zijn. Of zij daarin zullen slagen is nog niet duidelijk; sommige nationalistische partijen voelen er niets voor om met extreemrechts en met racisten in zee te gaan, terwijl sommige extreemrechtse partijen niet met openlijk fascistische partijen in een fractie willen.

DE EUROPESE ELITE

'De verkiezingsuitslagen maken duidelijk dat het aan draagvlak ontbreekt om tot een federaal politiek Euroland of een echte economische Unie te komen', aldus René Cuperus van de aan de PvdA gelieerde Wiardi Beckman Stichting. 'Deze uitslag is het loon van het in de wind slaan van waarschuwingen als het referendum van 2005 en de onuitgesproken overtuiging dat expertenbestuur beter is dan de volksstem. De Europese Unie, bedoeld om meer bescherming en welvaart te bieden aan haar inwoners, heeft tot het tegendeel geleid: een gevoel van onveiligheid en in de steek gelaten zijn. Daarbij helpt het vooral niet iedereen een fascist te noemen die een eurokritische stem

heeft uitgebracht', aldus columnist Martin Sommer in *de Volkskrant* van 31 mei.

Verstandige woorden, waarvan het maar de vraag is of die ook door zullen klinken in de besluiten die de Europese regeringsleiders de komende tijd gaan nemen. Gezien de manier waarop zij de afgelopen decennia gereageerd hebben op het 'Nee tegen deze EU', valt niet uit te sluiten dat zij de tweederde thuisblijvers en de eenderde nee-stemmers negeren, en met droge ogen beweren dat 70 procent van de kiezers het huidige Europese beleid ondersteunt. De keuze van Merkel om de kandidatuur van Juncker te steunen voor de functie van voorzitter van de Europese Commissie, zou daar zomaar op kunnen wijzen. Dat Groot-Brittannië zich fel tegen zijn kandidatuur verzet, laat echter zien dat het nog geen uitgemaakte zaak is wie de Commissie de komende jaren gaat leiden en met welke boodschap de nieuwe voorzitter de wei in wordt gestuurd.

LUISTEREN NAAR DE ACHTERBAN EN INNOVATIEF TE WERK GAAN

Tekst: Tijmen Lucie

Onlangs is econoom Arjo Klamer beëdigd als SP-wethouder in Hilversum. Een unicum, want niet eerder vervulde zo'n vooraanstaand wetenschapper een bestuursfunctie voor de SP. Spanning vroeg hem hoe hij als wetenschapper in de politiek te werk wil gaan.

› **Gefeliciteerd met uw wethouderschap. Waarom heeft u ervoor gekozen bestuurder voor de SP te worden?**

'Ik werd aanvankelijk gevraagd door de SP in Hilversum. Het was niet direct mijn ambitie om wethouder te worden, maar tijdens de onderhandelingen werd mijn kandidatuur een issue. Toen heb ik ja gezegd, omdat ik me graag wil inzetten voor de kwetsbaren in de samenleving. Er staat immers veel te gebeuren in de gemeenten en met mijn kennis en ervaring hoop ik daar in Hilversum een positieve bijdrage aan te leveren.'

› **Naast wethouder blijft u hoogleraar in Rotterdam. Zijn beide functies wel met elkaar te combineren?**

'Ja, daar ga ik wel van uit. Een dag blijf ik werkzaam aan de Erasmus Universiteit, de rest van de week ben ik wethouder. Als hoogleraar heb ik veel ervaring; dat vak beheers ik. Maar het wethouderschap is een grote klus en een enorme uitdaging.'

› **In welk opzicht is het een voordeel dat u als wetenschapper de politiek in gaat?**

'Het voordeel is dat ik geleerd heb om overzicht te hebben. Dat ik uit een grote hoeveelheid informatie de kern kan halen.'

› **En in welk opzicht een nadeel?**

'Het is een nadeel dat ik niet gewend ben aan het procesmatige, aan het ambtelijke in de politiek. Ik heb wel wat bestuurlijke ervaring opgedaan tijdens mijn wetenschappelijke carrière, maar ik vind het moeilijk om met de politieke processen om te gaan.'

Arjo Klamer (1953) is hoogleraar in de Economie van Kunst en Cultuur aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en wethouder Sociale Zaken en Participatie in Hilversum.

› **Het wethouderschap is voor u een nieuwe uitdaging. Hoe bent u van plan te werk te gaan?**

'Ik wil me vooral op de hoofdlijnen richten, door goed te luisteren naar de achterban. Ik vervul tenslotte een dienstbare rol. Dat wat ik hoor van mensen uit de afdeling, zal ik proberen om te zetten in beleid. Ik zal daarbij alles goed doorspreken met mijn ambtenaren, want wat ik wil, moet natuurlijk wel mogelijk zijn.'

› **Waarom zijn er in Nederland maar zo weinig wetenschappers die politiek kleur durven te bekennen?**

'Zodra je je uitsprekt voor een bepaalde politieke partij, sta je er gekleurd op. Dan wordt er getwijfeld aan je onafhankelijkheid en je betrouwbaarheid. Zeker als je kiest voor de SP is dat het geval. Daarom is het juist goed om kleur te bekennen en vooroordelen over de SP te ontzenuwen. Dat SP'ers wel degelijk goed op de kas kunnen letten en dat zij niet alleen aan hun eigenbelang denken, maar aan alles dat van waarde is in de samenleving. Het belangrijkste vind ik dat, juist in het plaatselijke, SP'ers in alle geledingen aanwezig zijn en weten wat er speelt. Dat maakt mijn werk als wethouder een stuk eenvoudiger.'

› **Denkt u dat uw keuze om als wetenschapper wethouder te worden een positief effect kan hebben op de beeldvorming over de SP?**

'Ik hoop het wel. Het is in ieder geval wel mijn ambitie om de beeldvorming te doen kantelen. Je ziet in de media dat de berichtgeving over de SP overwegend negatief is. De partij heeft daar veel last van.'

› **Hoe hebben collega's op uw wethouderschap gereageerd?**

'Een aantal vindt het idioot wat ik ga doen, maar de meesten reageren positief. Zij vinden het goed dat ik maatschappelijke verantwoordelijkheid neem. Het verbaast me wel dat veel van hen zo'n negatief beeld hebben van gemeentepolitiek. Ik ben juist erg onder de indruk van de inzet van mensen – niet alleen van SP'ers, maar ook van anderen – voor hun gemeente.'

› **Denkt u dat uw voorbeeld navolging zal krijgen?**

'Dat weet ik niet. Veel collega's huiveren bij het idee, maar wellicht dat het voorbeeld doet volgen. Het vraagt veel van je, maar het brengt je ook veel.'

› **Wat wilt u als wethouder in Hilversum bereiken in de komende vier jaar?**

'Mijn belangrijkste taak is Sociale Zaken. Op dat terrein wil ik gaan onderzoeken of je dingen op een andere manier kunt organiseren, bijvoorbeeld via coöperaties of sociaal geld, om de betrokkenheid van mensen te vergroten. Doel is om ervoor te zorgen dat de kwetsbaren in Hilversum een menswaardig bestaan kunnen leiden, zoals de SP dat vanuit haar beginselen voor ogen heeft. Probleem is dat deze mensen door het landelijk beleid worden bedreigd in hun bestaan. Als SP-bestuurder zal ik innovatief te werk moeten gaan om dat te voorkomen.'

AANTAL GEMEENTEN MET SP-WETHOUDERS VERDRIEVOUDIGD

Tekst: Tijmen Lucie en Arjan Vliegenthart Foto's: Archief SP

Als je sommige kranten mag geloven, heeft de SP er weinig van gebakken in de collegeonderhandelingen. Feit is echter dat de SP nu in meer dan drie keer zoveel gemeenten meebestuurde als voor de gemeenteraadsverkiezingen. Tussen beeldvorming en realiteit zit dus een groot verschil.

Hoewel de kranten nu bijna zonder uitzondering positief schrijven over de SP, was dat eerder wel anders: 'SP verliest in collegeonderhandelingen', kopte *NRC Handelsblad* op 24 april jongstleden.¹ Uit onderzoek van 188 gemeenten, waar tot dan toe colleges waren gevormd, zou volgens de krant naar voren zijn gekomen dat de SP van alle politieke partijen 'verreweg het minst succesvol' was in het verzilveren van haar verkiezingsresultaat. Als bewijs daarvoor stelde de *NRC* dat de SP in vergelijking met andere partijen veel minder wethoudersposten had binnengehaald. 'Andere partijen vinden de inhoudelijke verschillen met de SP te groot. Of ze beschouwen de socialisten niet als een stabiele bestuurspartner', aldus het liberale dagblad.

Ook *de Volkskrant* deed op 19 mei nog een duit in het zakje. Volgens deze krant presteert de SP het slechtst op het gebied van het verzilveren van de status van grootste partij en slaagt zij er het minst in om verkiezingswinst om te zetten in wethouderszetels. *De Volkskrant* moest wel erkennen dat er geen partij is die aan zo weinig colleges deelneemt en daarmee toch zoveel Nederlanders bereikt als de SP. Dat laatste klopt: meer dan vier miljoen Nederlanders hebben een SP-bestuurder in hun gemeente. Bovendien is het aantal gemeenten waarin de SP meebestuurde verdrievoudigd.

Voor de gemeenteraadsverkiezingen had de partij in dertien gemeenten een wethouder, nu zijn dat er al 44 (van de 118 gemeenten waar de SP meedeed). Het aantal wethouders is gestegen van 14 naar 50. Ook bestuurt de SP voor het eerst mee in twee van

de vier grote steden: in Utrecht en Amsterdam.

Spanning sprak met vier pas geïnstalleerde SP-wethouders en vroeg hen naar hun ervaringen tijdens de collegeonderhandelingen.

› **In welk stadium werd de SP bij de collegeonderhandelingen betrokken?**

Nel Douw (Hoorn): 'De SP is als een na grootste partij in Hoorn van begin af aan bij de onderhandelingen betrokken geweest.'

Erik de Vries (Helmond): 'Vanaf het allereerste begin: de verkiezingsuitslagenavond. De SP werd in Helmond de grootste partij en traditiegetrouw neemt hier de grootste partij het voortouw bij de onderhandelingen.'

Eva Dansen (Gorinchem): 'De SP is vanaf het begin bij de collegeonderhandelingen betrokken geweest, eerst met PvdA, ChristenUnie/SGP en VVD, later met VVD, CU/SGP, D66 en GroenLinks.'

Paulus Jansen (Utrecht): 'Na de verkiezingen is er eerst een raadsdebat georganiseerd over de uitslag. D66 legde als grote winnaar van de verkiezingen alle andere fracties een notitie over de gewenste bestuursstijl voor. Die is door alle fracties onderschreven. Daarna begonnen de verkennende besprekingen, ruim een week na de verkiezingen. De SP was van meet af aan bij die gesprekken betrokken.'

› **Hoe stonden de partijen met wie jullie een college vormen tegenover samenwerking met de SP?**

Douw: 'PvdA (formateur), D66, CDA en GroenLinks gaven vanaf het begin aan dat zij de SP graag in de coalitie wilden hebben. Wat wel duidelijk is, is dat het politieke spel absoluut een grote rol speelt. De andere partijen willen ons misschien liever in de coalitie hebben dan in de oppositie, waar we de afgelopen vier jaar goed werk hebben geleverd. Wat dat betreft maak ik mij geen illusies.'

De Vries: 'Partijen waren positief: de SP zit al lang in de Helmondse raad (24 jaar) en we hebben de afgelopen jaren laten zien dat we een stabiele en actieve club zijn. We hebben ons vanuit de oppositie altijd kritisch, maar constructief opgesteld ten aanzien van het college en de andere partijen.'

Dansen: 'Positief, ondanks enige twijfels bij de CU/SGP over de opstelling van de SP in de coalitie, na jarenlang zwaar oppositie gevoerd te hebben.'

Jansen: 'Zakelijk. D66 had als winnaar meerdere opties. In eerste instantie hebben we een voorkeur uitgesproken voor een zo links mogelijk college: D66-GL-PvdA-SP. Die optie was voor D66 onacceptabel, zij wilden in ieder geval ook de VVD erbij hebben. Er ontstond daardoor wat twijfel of de SP echt geïnteresseerd was in collegedeelname. In dat stadium hebben we aangegeven dat D66-VVD in combinatie met GroenLinks-SP wat ons betreft ook een optie was. Toen ook de informateur deze combinatie adviseerde konden de inhoudelijke gesprekken beginnen.'

› **Wat waren de grootste struikelblokken tijdens de onderhandelingen?**

Douw: 'Een dure tunnel onder het spoor, waar PvdA, SP en GroenLinks tegen waren en D66 en CDA voor. Dit punt was heel belangrijk tijdens de verkiezingen en heeft een grote rol gespeeld bij de uiteindelijke uitslag. In de onderhandelingen was de tunnel een lastige kwestie, gezien de verschillen tussen voor- en tegenstanders. Als compromis hebben we besloten om onderdelen van het plan Poort van Hoorn tijdens deze bestuursperiode uit te voeren, maar de tunnel in elk geval niet.'

De Vries: 'Er was vanaf het begin de wil om eruit te komen. Onoverkomelijke struikelblokken waren er niet. Natuurlijk waren er wel forse verschillen van mening over bepaalde onderwerpen. Deze zijn uiteindelijk, in

Nel Douw is wethouder van o.a. Volksgezondheid, Jeugdzorg en Maatschappelijke Opvang in Hoorn.

Erik de Vries is wethouder van o.a. Verkeer en vervoer, Wijk- en buurtbeheer en Bouw- en woningtoezicht in Helmond.

Eva Dansen is wethouder van o.a. Stedelijke Vernieuwing en Volkshuisvesting, Jeugd en Sociaal Cultureel Werk in Gorinchem.

Paulus Jansen is wethouder van o.a. Wonen, Ruimtelijke Ordening en Dierenwelzijn in Utrecht.

een proces van ‘elkaar gunnen’, uitonderhandeld.’

Dansen: ‘De bezuinigingen op het sociaal cultureel werk en op cultuur.’

Jansen: ‘De onderhandelingen zijn opmerkelijk soepel verlopen, er is nooit sprake geweest van echte patstellingen. Dat kan je wel zien aan de datum waarop we eruit waren: 25 april. Wat ook belangrijk is, is dat we een akkoord op hoofdlijnen gesloten hebben. Dat betekent dat we de ruimte hebben om een eigen afweging te maken. Getalsmatig zijn we niet nodig voor een meerderheid, dus als we principieel bezwaar hebben tegen een coalitiebesluit kunnen we tegenstemmen.’

› **Welke punten hebben jullie binnengehaald en welke punten heb je weg moeten geven, of waar heb je compromissen op moeten sluiten?**

Douw: ‘We hebben 6 miljoen binnengehaald voor een zachte landing van de decentralisaties (overheveling van taken van Rijk naar gemeente). En de inkomensnorm voor gebruik van armoedebeleid wordt verruimd en voorzieningen worden verbeterd. En er komt een beter huurwoningaanbod. We hebben niet echt iets weggegeven, maar wel compromissen moeten sluiten. Zo wilde de SP deze periode geen delen van het plan Poort van Hoorn uitvoeren, gezien de decentralisaties en het feit dat er dit jaar al een tekort is van acht ton, maar om een coalitie te krijgen van voor- en tegenstanders van de tunnel, zijn we akkoord gegaan met een fietsonderdoorgang naar de binnenstad. Daar

zijn we uiteraard niet tegen, maar dat hadden we liever uitgesteld.’

De Vries: ‘We hebben binnengehaald dat de door de provincie gewenste uitbreiding van een weg die vier wijken niet zien zitten, niet meer gesteund wordt door het college. Het plan om het winkeloppervlak in het centrum te verdubbelen is van tafel. Een natuurgebied blijft behouden en wordt niet geofferd voor een vakantiepark en voetbalstadion. En ten slotte hebben we een reservepot van 11,5 miljoen voor de decentralisaties weten te realiseren, en 1 miljoen extra vrijgemaakt voor armoedebestrijding. Wat we daarvoor op hebben moeten offeren is een stuk bos, dat wordt omgezet naar bedrijventerrein, verder wordt werken met behoud van uitkering niet geheel afgeschaft en moet er nog 9,5 miljoen aan bezuinigingen ingeboekt worden.’

Dansen: ‘Wat we hebben binnengehaald is het behoud van de club- en buurthuizen, het openhouden van het jeugdnatuurcentrum, verstandiger financieel beleid en behoud van bibliotheek en museum. Wel komt er mogelijk een andere plek voor de bibliotheek en komt er een nieuw veld voor de plaatselijke hockeyclub.’

Jansen: ‘Voor ons is meedoen al een overwinning, want dit is de eerste keer in 28 jaar dat we in Utrecht meebesturen. We hebben een fonds van 31,5 miljoen voor de decentralisaties binnengehaald, om te voorkomen dat er mensen tussen wal en schip vallen bij de overheveling van taken van Rijk naar gemeente. We hebben Wonen in onze portefeuille, wat betekent dat we

de bestaande huurwoningvoorraad zoveel mogelijk in stand willen houden (voorzichtig met sloop en verkoop) en de huurverhogingen willen matigen. Onze ambitie is om duurzaamheid te koppelen aan de woonlasten, wat goed is voor de portemonnee en voor het milieu. En we creëren werkgelegenheid bij bedrijventerreinen en bij het nieuwe stationsgebied. In mijn ogen hebben we niets weggegeven waar we pijn van hebben.’

› **Wat waren de reacties op de deelname van de SP aan het gemeentebestuur?**

Douw: ‘Vooral positief. De SP is niet alleen tegen, maar wil ook constructief meedenken en verantwoordelijkheid nemen, is wat we veel gehoord hebben. Verder was de verkiezingsuitslag voor iedereen zo duidelijk dat de SP wel zou moeten deelnemen.’

De Vries: ‘Die waren grotendeels positief. De SP zit al lang in de gemeenteraad in Helmond en voor veel mensen werd het weleens tijd dat de SP liet zien ook verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor het bestuur van de stad. Veel mensen herkenden een duidelijk SP-geluid in het coalitieprogramma, wat betekent dat we het ondanks de landelijke maatregelen en forse bezuinigingen toch een sociaal gezicht hebben kunnen geven!’

Dansen: ‘Over het algemeen positief, zowel bij onze achterban als bij onze coalitiepartners.’

Jansen: ‘De meeste reacties waren uitermate positief.’

› **Wat zie je als de grootste kansen en bedreigingen voor de komende jaren?**

Douw: 'De SP heeft vooral de sociale portefeuille gekregen, in een coalitie die overwegend neoliberal denkt. Dat is mooi, maar betekent ook dat de SP behoorlijk alleen zal staan in het politieke veld. Ik merk nu al binnen de coalitie dat dat regelmatig heel lastig is.'

De Vries: 'Dat is vooral het landelijk beleid. Hoe pakken de decentralisaties uit? Wat zijn de gevolgen van de verschrikkelijke bezuinigingen die over de schutting van de gemeenten worden gekieperd? En komen er nog meer bezuinigingen, of krijgen gemeenten eindelijk lucht? Het gevaar bestaat dat lokale besturen afgerekend worden op het landelijk beleid. Het blijft dus nodig om in Den Haag een stevig tegengeluid te laten horen, zodat voor iedereen duidelijk is van wie het afbraakbeleid afkomstig is!'

Dansen: 'De grootste kans is dat we meebesturen en meebepalen waar we heen gaan. De grootste bedreiging is onze problematische financiële situatie in Gorinchem. De mogelijkheid bestaat dat we niet kunnen doen wat in het coalitieakkoord staat omdat we geen geld meer hebben.'

Jansen: 'Als bedreiging zie ik bij wonen dat we toch afhankelijk zijn van de goodwill van de corporaties, want we hebben niets over ze te zeggen. Ook het rijksbeleid vormt een risico. Als kans zie ik dat we de prestatieafspraken met corporaties verbeteren en huurders meer beleidsbepaler maken.'

LESSEN VAN DE FORMATEUR

Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen werd de SP in verschillende plaatsen de grootste partij. In sommige gemeenten was dat voor het eerst, op andere plaatsen bleef de partij de grootste of werd zij weer de grootste. Zoals in Nijmegen, waar Eerste Kamerlid Bob Ruers als formateur een bijdrage leverde aan de totstandkoming van een nieuw college van SP, GroenLinks, PvdA en twee lokale partijen. *Spanning* sprak met Ruers over zijn formateurschap.

› **Hoe kwam het dat jij formateur in Nijmegen werd?**

Bob Ruers.

'Ik werd benaderd door Hans van Hooft, de SP-fractievoorzitter in Nijmegen. De SP is als grootste partij uit de verkiezingen gekomen. In een eerdere fase hebben de partijen in Nijmegen een beroep gedaan op twee informateurs van SP- en GroenLinks-huize, die hen adviseerden te komen tot een nieuw college van SP, GroenLinks, PvdA en twee lokale partijen, DNF en VSP.

Dat ik door de Nijmeegse partijen hiervoor benaderd ben, hangt volgens mij samen met het feit dat ik SP'er ben, ruime ervaring heb opgedaan in de Utrechtse gemeenteraad en al enige jaren lid ben van de Eerste Kamer.'

› **Wat houdt het formateurschap eigenlijk in?**

'Het belangrijkste is natuurlijk het bereiken van het gestelde doel, namelijk een coalitie met betrokken partijen binnen een redelijke termijn. Dat houdt in dat er soms onder grote tijdsdruk moet worden gewerkt en dat kan problemen opleveren. Van belang is daarbij dat de formateur erop toeziet dat de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende partijen goed blijven. Een formateur rekent het tot zijn taak dat alle partijen de nodige ruimte krijgen voor het toelichten van hun standpunten en hun bijdrage aan de discussie. Heel praktisch betekent dit dat je je inleest in de belangrijkste lokale dossiers, kennis maakt met de vertegenwoordigers van de partijen en contact legt met de medewerkers van de raadsgriffie.'

› **Waarom moet iemand van buiten de lokale politiek dat doen? Kunnen de**

betrokken partijen dat niet veel beter zelf?

'Ik denk dat er geen algemeen geldende methode bestaat voor dit soort processen. Daarvoor zijn naar mijn mening de verschillen tussen de gemeenten te groot. Doorgaans zal er maatwerk nodig zijn. Wat voor de ene gemeente of gemeenteraad goed is, kan voor de andere minder of niet geschikt zijn. Veel zal daarbij afhangen van de uitslag van de verkiezingen en de politieke krachtsverhoudingen, maar ook van de politieke cultuur en de ervaringen met elkaar in het recente raadsverleden.

Het kan best zo zijn dat partijen zonder de hulp van informateurs of formateurs snel en efficiënt zaken kunnen doen. Maar anderzijds kan juist de rol van een (in)formateur heel nuttig zijn, met name als er behoefte is aan een neutrale voorzitter of procesbegeleider.

Dat hoeft volgens mij niet per se een buitenstaander te zijn, hoewel het een voordeel kan zijn, in de zin dat vreemde ogen dwingen. Als formateur ben je weliswaar aan één van de onderhandelende partijen verbonden, maar heb je toch weer iets meer afstand tot de lokale thema's dan de direct betrokkenen.'

› **Wat hebben jouw ervaringen in Nijmegen je geleerd?**

'Eén van de lessen die ik heb geleerd is dat je zorgvuldig rekening dient te houden met alle, vaak niet-parallel lopende, belangen. Partijen willen verschillende en soms tegengestelde dingen. Je moet iedereen het gevoel geven dat hun belangen worden meegewogen, ook al moeten er op dossiers compromissen gesloten worden. Dat werkt alleen als je voortdurend het uiteindelijke doel voor ogen hebt, namelijk het beoogde coalitieakkoord.

Als formateur ben je het meest effectief als je zoveel mogelijk op de achtergrond blijft. Je moet geen onderdeel worden van de onderhandelingen. Dan past ook terughoudendheid, zowel naar de onderhandelende partijen als naar buiten – de pers en de niet-collegepartijen. Je moet alleen optreden als het echt nodig is.'

1 sp.nl/9zm57i

2 sp.nl/9zm57j

HUURDERS BETALEN EENZIJDIG DE REKENING

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Jan Reinier van der Vliet

De liberalisering van de huursector gaat in rap tempo door. Huren worden steeds hoger, vaste contracten worden vervangen door tijdelijke, en het aantal betaalbare woningen neemt af. Ronald Paping, directeur van de Woonbond, maakt zich grote zorgen.

› **Op 11 april presenteerde minister Blok zijn nieuwe voorstellen voor de huursector. Wat betekenen zijn plannen voor de huurders?**

‘Zo nieuw zijn deze voorstellen niet. Ze zijn eerder een verdere uitwerking van het Woonakkoord. Concreet betekent het dat de liberalisatiegrens voor huurwoningen wordt bevroren op 700 euro en dat de mogelijkheden voor tijdelijke verhuur worden verruimd. Het bevroren van de liberalisatiegrens lijkt mooi, maar is het niet. Er worden namelijk geen maatregelen genomen om te voorkomen dat de huur van zittende huurders tot boven de 700 euro kan stijgen. Ook wordt de praktijk om vrijkomende sociale huurwoningen als vrije-sectorwoning te verhuren of te verkopen niet aan banden gelegd. Daarmee wordt de voorraad sociale huurwoningen steeds kleiner. Hier zie je de neoliberale agenda, die erop gericht is om het aanbod van sociale huurwoningen te verkleinen ten gunste van commerciële partijen. Ik maak me eveneens grote zorgen over de plannen van de minister om meer mogelijkheden te creëren voor tijdelijke verhuur aan jongeren en grotere gezinnen. Hierdoor zouden starters en gezinnen na enkele jaren hun woning moeten verlaten, zonder dat zij recht hebben op een nieuwe woning.’

› **In hoeverre lijkt de flexibilisering van de huurmarkt op die van de arbeidsmarkt?**

‘In beide gevallen worden vaste contracten weggedrukt door flexibele contracten. Net als voor de werkgever zijn flexibele contracten aantrekkelijk voor de verhuurder, maar gaan ze ten koste van de rechten van werknemer en huurder. Het wordt steeds moeilij-

ker om een vast huurcontract te krijgen. Dat zal niet alleen leiden tot toenemende onzekerheid bij huurders maar ook tot nadelige maatschappelijke effecten, want flexibele huurders zullen niet snel investeren in hun sociale omgeving. Als tijdelijke verhuur leidt tot een toename van het woningaanbod vind ik dat bespreekbaar, maar als vast wordt vervangen door tijdelijk, komen er niet meer woningen bij én verslechtert de positie van huurders.’

› **Per 1 juli stijgen de huren als gevolg van de verhuurdersheffing en de daarmee samenhangende inkomensafhankelijke huurverhoging, opnieuw fors. Waar leidt dit toe?**

‘Vorig jaar heeft de Woonbond onderzoek laten doen naar de woonlasten van huurders. Hieruit kwam naar voren dat in 2012 ruim 700 duizend huishoudens na aftrek van de woonlasten onvoldoende geld overhielden om te voorzien in hun eerste levensbehoeften. Uit een doorberekening van het kabinetsbeleid blijkt dat dit aantal zal stijgen naar bijna 900 duizend in 2017. Ik denk niet dat dit beleid nog jaren door kan gaan.’

› **Toch is er nauwelijks verzet van huurders tegen de kabinetsplannen. Hoe komt dat?**

‘Dit jaar is er minder verzet dan vorig jaar. Dat heeft te maken met het feit dat er vorig jaar verzet was tegen de combinatie van verhuurdersheffing en huurverhoging. Nu de verhuurdersheffing is doorgevoerd, is verzet tegen de huurverhoging moeilijker geworden. Veel huurders hebben het idee dat de huurverhoging onontkoombaar is. Aedes, de koepelorganisatie van woningcorporaties, heeft hierin een vreemde rol gespeeld door de deal met minister Blok over de verhuurdersheffing.’

› **Waarom is het zo moeilijk om huurders te mobiliseren?**

‘In tegenstelling tot werknemers, hebben huurders geen stakingsrecht. Plaatselijk zie je wel enig verzet. Zo heeft huurdersvereniging Salland in

Overijssel actie gevoerd tegen de inkomensafhankelijke huurverhoging. We hebben ook wel successen geboekt. Bijvoorbeeld striktere privacy-eisen en het ontzien van gehandicapten bij de inkomensafhankelijke huurverhoging.’

› **Wat doet de Woonbond om huurders te ondersteunen die door het kabinetsbeleid in de problemen komen?**

‘We hebben een huurderslijn, waar huurders met vragen over hun rechten terecht kunnen. Ook proberen we huurdersorganisaties zo goed mogelijk te ondersteunen in hun pogingen om huurverhogingen te beperken. En we gaan samen met Aedes en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) de woonlasten lokaal monitoren om, waar de nood het hoogst is, verhuurders aan te spreken.’

› **Denkt u dat de parlementaire enquête, naar de misstanden in de corporatiesector sinds de verzelfstandiging in de jaren negentig, de huurder iets zal opleveren?**

‘Ik hoop het wel, want huurders hebben de rekening betaald voor wanbeleid. Corporaties moeten zich weer richten op hun kerntaak: zorgen voor goede en betaalbare volkshuisvesting. Ook moet de huurder meer beleidsbepaler worden. Dit kan bijvoorbeeld door coöperatieve modellen mogelijk te maken.’

Ronald Paping (1956) is directeur van de Woonbond, de landelijke belangenvereniging van huurders en woningzoekenden, die via huurdersorganisaties meer dan 1,5 miljoen huishoudens vertegenwoordigt.

VERMOGENS BELASTEN IS RECHTVAARDIG EN ECONOMISCH VERSTANDIG

Tekst: David Hollanders

Het veelbesproken boek *Capital in the Twenty-first Century* van Thomas Piketty kan op twee manieren gelezen worden. Het is ten eerste een lange feitelijke opsomming van economische ontwikkelingen aangaande kapitaal, vermogen, inkomen en ongelijkheid. Ten tweede kan het gelezen worden als een tewapenroeping om ongelijkheid tegen te gaan. Hoewel de nadruk duidelijk ligt op het eerste, heeft het boek dus ook een politieke boodschap. Voor politiek geëngageerden is dat laatste van belang. Maar eerst de gegevens, al is het maar omdat deze de basis vormen voor de politieke en normatieve conclusies.

Piketty signaleert meerdere onderling samenhangende ontwikkelingen in de VS en Europa. Ten eerste neemt de inkomensongelijkheid al decennia toe. Zo ontvangt de rijkste 10 procent van de VS inmiddels ruim 45 procent van het inkomen. En 60 procent van alle economische groei sinds 1977 is ten goede gekomen aan de rijkste 1 procent. Daarmee is de VS het meeste ongelijke land in de recente geschiedenis, ongelijker ook dan Zuid-Afrika ten tijde van de Apartheid. Ten tweede gaat er een steeds groter deel van het nationaal inkomen naar vermogensbezitters. Dus ondanks het stijgende opleidingsniveau van de beroepsbevolking en de toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt, ontvangen werkenden als groep relatief steeds minder. Ten derde is de vermogensongelijkheid nog vele malen groter dan de inkomensongelijkheid – en deze neemt nog verder toe. In de VS bezit de rijkste 10 procent ruim 70 procent van het vermogen. Ook in Nederland is de vermogensongelijkheid groot. De top 10 procent bezit 61 procent van het vermogen. De onderste 50 procent bezit -3 procent van het totale vermogen (oftewel heeft een netto schuld). In 1977 bezat de 'top 10 procent' nog 44 procent.¹ Ten vierde neemt het totale vermogen – ook ten opzichte van het nationaal inkomen – toe en bedraagt het inmiddels circa 600 procent van het nationale inkomen in veel westerse

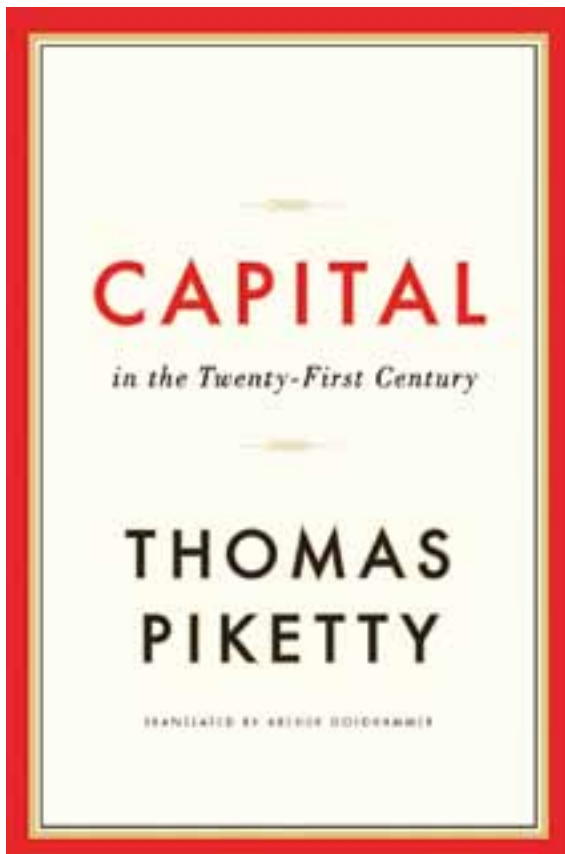
landen. De dominantie van vermogen wordt dus groter. Ten vijfde neemt het bestanddeel van erfenissen in vermogen toe. Dit veronderstelt dat vermogensopbouw in afnemende mate eigen verdienste is – zo het dat was – en in toenemende mate gevolg is van het hebben van vermogende (voor)ouders. De zesde en laatste ontwikkeling ligt ten grondslag aan de vorige. Het rendement op kapitaal is al eeuwen – met uitzondering van de periode 1945-1970 – hoger dan de economische groei. Beleggen levert dus meer op dan werken. Kapitaal wordt beter beloond dan arbeid (daar loonstijgingen hoogstens de economische groei volgen en daar meestal nog onder liggen). De inmiddels bekende ongelijkheid $r > g$ drukt dit uit, waarbij r voor rendement op vermogen staat en g voor economische groei. Deze ongelijkheid moet goed begrepen worden, want het vormt de kern van Piketty's betoog. In feite is het zijn betoog. Stel dat het rendement op vermogen 5 procent is en de economische groei 0 procent (wat het de afgelopen jaren was). In dat geval ontvangt iemand met een erfenis van een miljoen euro jaarlijks 50.000 euro, levenslang – zonder te werken. En stel dat iemand tien miljoen euro erft (en

bedenk dat men daarmee nog lang niet in de Quote 500 staat, dit komt dus geregeld voor), dan kan diegene bijvoorbeeld leven van 300.000 euro en de overige 200.000 toevoegen aan het vermogen dat daardoor groeit. De lonen stagneren ondertussen – want er is geen groei – dus iemand die 30.000 euro verdient, zal doorgaans nooit 50.000 verdienen, laat staan ooit 300.000 euro of meer. Ook als er enige economische groei zal zijn in de eenentwintigste eeuw, dan blijft staan dat vermogen sneller groeit dan de economie en de lonen. Arbeid trekt dan economisch gezien aan het kortste eind.

NORMATIEVE IMPLICATIES

Bovenstaande valt in het domein van de feiten en logica.² Men kan er dus niet voor of tegen zijn. Dat geldt wel voor ongelijkheid per se. Sterker, bijna niemand is voor volledige gelijkheid en niet elke vorm van ongelijkheid heeft dezelfde gevolgen. Ook Piketty is nadrukkelijk niet tegen ongelijkheid per se. Evengoed stelt hij dat de huidige ongelijkheid zorgwekkend groot is. Ten eerste is het economisch onwenselijk dat inkomen steeds minder te maken heeft met verdienste en steeds meer met (geërfd) vermogen. Er is een samenleving aan het ontstaan van renteniers die geen dag in hun leven hoeven te werken. Een extreem voorbeeld is Liliane Bettencourt (erfgename L'Oréal) die haar vermogen jaarlijks met 13 procent ziet groeien – zonder daarvoor te hoeven werken. Een tegenkracht zou moeten worden gevormd door onderwijs. In de jaren zestig was hoger onderwijs inderdaad voor velen de weg naar een hoog

Loon naar werken gaat steeds minder op: zij die werken, verdienen weinig en zij met een hoog inkomen, werken niet

inkomen. Dat is evenwel steeds minder het geval. Daar komt bij dat studeren steeds duurder wordt. Zo is het gemiddelde inkomen van ouders van Harvard-studenten 425.000 euro. Onderwijs is niet langer een vehikel voor sociale mobiliteit maar een reproductiemachine van ongelijkheid. En daarmee gaat hét uitgangspunt van het kapitalisme – loon naar werken, waardoor mensen ook weer geprikkeld worden om te werken – steeds minder op. Zij die werken, verdienen weinig. Zij met een hoog inkomen, werken niet.

Behalve economische zijn er ook politieke gevolgen. Piketty stelt onomwonden: “*A revolution will likely occur, unless some peculiarly effective repressive apparatus exists to keep it from happening.*” Ongelijkheid leidt tot revolutie of repressie. Maar ook als dit apocalyptische eindspel niet uitkomt, heeft ongelijkheid politieke gevolgen. Nu al zijn er 1700 lobbyisten voor de financiële sector in Brussel actief (op 400 ambtenaren die zich met de

financiële sector bezig houden).³ De huidige ECB-president Mario Draghi en de (ongekozen) Italiaanse ex-premier Mario Monti waren afkomstig van de Amerikaanse zakenbank Goldman Sachs. En voormalig (vice) premiers Kok, Bos, en Balkenende zijn allen in de consultancy of financiële sector gaan werken. Kapitaal trekt politiek gezien steeds meer aan het langste eind.

POLITIEKE STRIJD OF INTERNATIONALE COÖPERATIE?

In het laatste deel van het boek stelt Piketty zijn oplossing voor: een mondiale vermogensbelasting. Deze moet ingevoerd worden door elk land of, als dat niet kan, en Piketty geeft meteen aan dat dit niet zal lukken, door de EU. Piketty ziet weinig in nationale vermogensbelasting, omdat deze ofwel ineffectief zal blijken (door belastingontduiking) ofwel gepaard gaat met kapitaalrestricties (wat economisch onwenselijk is). Daar waar het empirische deel nagenoeg iedereen zal overtuigen, zullen deze voorstellen niet iedereen aanspreken. Ze volgen ook niet noodzakelijkerwijs uit zijn analyse. Er spreekt vertrouwen uit in de mogelijkheid van internatio-

nale coöperatie, terwijl Piketty tegelijkertijd stelt dat de afgelopen decennia gekenmerkt worden door “political regimes that objectively favor private capital” en dat kapitaalrestricties in een aantal landen goed werken (Zuid-Korea, China). Een minstens zo zinvol voorstel is dan ook om arbeid minder te belasten en kapitaal meer, onder gelijktijdige invoering van kapitaalrestricties en een verlegging van de aandacht van de FIOD naar vermogen. Dat is bij uitstek iets wat op nationaal niveau afgedwongen moet worden door politieke strijd. Dat geldt ook voor een aantal andere maatregelen, zoals het afzien van loonmatiging ten behoeve van de exportsector.

Of het nu nationaal of internationaal wordt vormgegeven, Piketty merkt terecht op dat het beter is om vermogenden te belasten dan van ze te lenen. Want dat is het curieuze patroon in de eurozone. Het is het gebied met hoge overheidsschulden en tegelijkertijd het gebied met de grootste private rijkdom. Privaat vermogen belasten om publieke schulden af te lossen is niet alleen rechtvaardig, het is ook mogelijk en economisch verstandig. Het schrijven van de analyse die tot deze slotsom leidt, is de grote verdienste van Piketty.

- 1 Zie W. Salverda, ‘De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland’, *Socialisme en Democratie*, 71(3), pp. 49-60.
- 2 Dat is: als alle gebruikte belastinggegevens compleet zijn en goed verwerkt. Het eerste is, zo onderkent Piketty zelf, alleen al vanwege belastingontduiking niet het geval. De *Financial Times* heeft betoogd dat de wel gebruikte gegevens niet deugdelijk geanalyseerd zijn. Piketty heeft hierop een feitelijk repliek geschreven waarin hij de beweringen van de *Financial Times* weerlegt, zie T. Piketty, Response to the FT, 30 May 2014.
- 3 Zie J. Hein, ‘De bankenlobby’, *Follow the Money* 10 april 2014.

NOG VEEL TE DOEN NA PIKETTY

Tekst: Tuur Elzinga Foto: eyevine / Hollandse Hoogte

Krijgt Thomas Piketty binnenkort een Nobelprijs? Misschien, maar zeker is dat hij een lezenswaardig, interessant en – nu al – invloedrijk boek heeft geschreven. Hij bekent zich tot de oude familie van de politieke economie, waarin economie als een sociale wetenschap wordt beschouwd. Hij baseert zich op een unieke dataverzameling van historische omvang, en hij zet ongelijkheid en in het bijzonder de – lang genegeerde – vermogensongelijkheid op de kaart. In zijn oplossingen is hij wellicht minder overtuigend, omdat een aantal zaken onderbelicht blijven en sommige vragen niet worden gesteld, laat staan beantwoord.

Zo laat de analyse zien dat de ongelijkheid historisch groeit en dat kapitaal zich een steeds groter stuk van de koek toe-eigent. Een uitzondering vormt de periode 1914 – 1973, die gekenmerkt werd door vernietiging van vermogen door de Grote Depressie, twee wereldoorlogen en de dertig jaar daarna, waarin politiek beleid werd gemaakt dat inkomens- en vermogensverschillen juist verkleinde. Het resultaat laat Piketty overtuigend en met veel data onderbouwd zien, maar waaróm het beleid in de dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog tot een kleinere ongelijkheid kon leiden krijgt onvoldoende aandacht. Omgekeerd wordt ook niet helder wat ervoor heeft gezorgd dat succesvol beleid voor economische groei en herverdeling weer is losgelaten en waarom. Zijn bevolkingsgroei en technologische vooruitgang inderdaad de voornaamste redenen van de hogere economische groei in de dertig jaar na de oorlog, zoals Piketty lijkt te suggereren? De Industriële Revolutie begon toch al veel eerder en de ICT-revolutie kwam pas veel later, wat was er dan zo speciaal aan deze relatief korte periode?

Piketty geeft aan dat beleid relevant kán zijn, maar ook dat het meestal weinig uitmaakt: zonder de oorlogen en de depressie was de ongelijkheid volgens Piketty op het niveau van de

jaren tien uit de twintigste eeuw gebleven. Het is daarom jammer dat Piketty niet veel meer stil staat bij de vraag onder welke omstandigheden beleid dan wél van invloed is, vooral omdat hij zelf met een aantal beleidsaanbevelingen komt. Dat de politieke context na de depressie van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog gericht was op het voorkomen van nieuwe economische depressies, op het tegengaan van massawerkloosheid en grootschalige armoede als voedingsbodem voor gevaarlijke ideologieën, had natuurlijk een belangrijke oorzaak in deze gebeurtenissen. Maar de gestage opmars van vakbonden in de decennia daarvoor en de instelling van algemeen kiesrecht in veel landen in deze periode mag niet uitgevlakt worden. Piketty bespreekt bijvoorbeeld wel het belang van de vakbeweging in de VS, maar vooral als resultaat van de New Deal in reactie op de Grote Depressie. Niet als oorzaak van belangrijke politieke verandering.

Piketty maakt helaas ook onvoldoende duidelijk waarom economische groei en rendement op kapitaal weer naar hun oorspronkelijke waarden terugkeren. Dergelijke vragen zijn wel relevant als je met ambitieuze en internationale beleidsaanbevelingen komt in reactie op je bevindingen en

met als doel de verdeling te beïnvloeden. Als je niet goed op het netvlies hebt óf, wanneer en voor hoelang bepaald beleid werkt, dan blijf je eenvoudig hangen in wensdenken. Piketty is overigens de eerste om te erkennen dat zijn oplossing – een wereldwijde, progressieve belasting op vermogen – een hoog utopisch gehalte heeft. Het kan desalniettemin als een waardevol kompas fungeren.

Het voorstel van Piketty voor een internationale, progressieve belasting op vermogen klinkt dan ook zeker welkom. Maar als de trend nu juist is dat niet alleen belasting op arbeid, maar zeker ook die op winst en op inkomen uit kapitaal in de meeste landen juist steeds lager wordt, hoe reëel is dan een voorstel tot verhoging van de belastingen op kapitaal? En waar vooral de hoogste marginale tarieven zijn en worden verlaagd, hoe waarschijnlijk is het dan dat er weer nieuwe progressieve schijven in de belasting worden heringevoerd? En waar landen veelal met elkaar concurreren om het aantrekken van nieuw kapitaal, en daarbij belastingconcurrentie niet schuwen, en waar multinationale ondernemingen door het uitbuiten van verschillen tussen nationale belastingssystemen de facto nog veel minder vennootschapsbelasting betalen dan het al lage tarief, hoe waarschijnlijk is het dan dat concurrerende landen juist het steeds mobielere kapitaal zwaarder gaan belasten?

Piketty ziet dat ook. Hij wil precies een mondiale belasting, omdat anders belastingconcurrentie en ontwijkgedrag roet in het eten gooien. Hij acht de kans erop klein en stelt daarom voor om in elk geval met een vermogensbelasting op EU-niveau te komen. De EU is een markt die het kapitaal niet zal willen ontvluchten, maar als

Zolang we Europees en internationaal onvoldoende tegenmacht hebben, kunnen we geen Europese of mondiale oplossingen verwachten die de huidige elites in hun rijkdom en invloed zullen beperken

Thomas Piketty.

financiële sector tot nog grotere concentraties van vermogen heeft geleid. Bekend is dat de economische machtsverhoudingen in de wereld snel verschuiven en dat globalisering een groot effect heeft op de beleidsruimte die het politieke bestuur ziet. Er is veel onderzoek gedaan naar politieke machtsverhoudingen tussen en binnen landen. En er is al veel bekend over de positieve correlatie tussen organisatiegraad van arbeid en een meer egalitaire verdeling van welvaart. Al deze kennis en nog verder te onderbouwen verbanden voerden ongetwijfeld te ver voor het bestek van één boek, maar zijn wel uitermate relevant voor het doen van realiseerbare voorstellen.

We hoeven niet te wachten op *Capital* deel 2 en 3 om te weten waar we moeten beginnen. Zolang we Europees en internationaal onvoldoende tegenmacht hebben, kunnen we geen Europese of mondiale oplossingen verwachten die de huidige elites in hun rijkdom en invloed zullen beperken. Zolang zullen we oplossingen dichterbij huis moeten zoeken, zonder de opbouw van internationale tegenmacht te verzaken. Links en progressief moet werken aan de vorming van tegenmacht, door vakbonden en vooruitstrevende partijen te versterken, zowel nationaal als over de grens. Daar waar we sterk genoeg zijn om zaken te veranderen, moeten we de machten bezweren: mobiliteit van kapitaal beperken, de positie van vakbonden versterken, vermogen belasten, inkomen herverdelen en internationale samenwerking op deze vlakken versterken.

Voor de opbouw van tegenmacht hebben we ideeën nodig, goede ideeën om het slechte politieke en economische beleid te confronteren en om mensen te inspireren en te overtuigen. Het onderzoek van Piketty kan hierbij uitermate waardevol zijn.

alle landen al mee zouden willen werken, hoe voorkom je dan dat bedrijven en superrijken via andere belastingparadijzen hun belastingen blijven ontlopen?

Naar mijn idee missen nog enkele essentiële zaken om de groeiende ongelijkheid echt te kunnen begrijpen en vervolgens adequaat te bestrijden. Piketty bestudeert de verdeling van rijkdom in een internationaal vergelijkend perspectief, zowel van inkomen als van vermogen. En in zijn analyse legt hij wel de relatie tussen verdeling van rijkdom met de verdeling van economische en dus ook politieke macht, maar hij analyseert (nog) niet de machtsstructuren. Hij focust op de verdeling van vermogen onder de uiteindelijke eigenaren: individuen. Hij kijkt daarbij wel naar overerving als belangrijke bron van rijkdom over de tijd en dus naar de clustering van rijkdom in families,

maar laat de enorme concentratie van vermogen in bedrijven nagenoeg buiten beschouwing. Welke rol spelen deze belangrijkste economische actoren in de nationale en internationale politiek en voor de vermogensverdeling?

Hoe zit het met de machtsverhoudingen tussen grote ondernemingen onderling en versus staten? Tussen staten onderling? Politieke verhoudingen binnen staten, machtsverhoudingen tussen kapitaal (vooral in de bedrijven) en georganiseerde arbeid, zowel nationaal als internationaal?

Bekend is dat de economische macht van 's werelds grootste transnationale bedrijven sterk is gegroeid. Begin jaren tachtig was de jaaromzet van de 200 grootste ondernemingen vergelijkbaar met een kwart van het wereldwijde bbp. In 2005 was dat verder gegroeid tot bijna 30 procent. Bekend is ook dat de opkomst van de

ARM EN RIJK IN NEDERLAND

Tekst: Hans van Heijningen

De studie van de Franse econoom Piketty *Kapitaal in de 21e eeuw* heeft er ook in Nederland toe geleid dat het thema inkomens- en vermogensongelijkheid op de kaart is gezet. *Hoe ongelijk is Nederland?* (juni 2014) van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid is een van de publicaties die een boeiend inzicht geeft in de Nederlandse situatie.

Hoe staat het internationaal met de verdeling van inkomens en vermogens?

De 85 rijkste mensen bezitten evenveel als de armste helft van de wereldbevolking (3,5 miljard mensen). Die scheefgroei is de afgelopen decennia flink toegenomen. De gevolgen van maatschappelijke ongelijkheid liegen er niet om: ongezondere mensen, meer criminaliteit en verlies aan politieke stabiliteit. Daarnaast vormt extreme ongelijkheid volgens Piketty een bron van economische stagnatie, want rijken potten hun kapitaal op.

Hoe wordt ongelijkheid gemeten?

In de economie wereld wordt gewerkt met de zogenaamde Gini-coëfficiënt, waarbij 0 staat voor extreme gelijkheid en 1 staat voor alle vermogens en inkomens in handen van 1 huishouden.

Hoe doet Nederland het qua inkomensongelijkheid in internationaal perspectief?

Qua inkomensongelijkheid scoort Nederland een 0,33. Dat is in lijn met de meeste andere Europese landen, met uitzondering van de Scandinavische landen die rond de 0,25 zitten. Dat Nederland het redelijk doet, is vooral te danken aan herverdeling van inkomen door toeslagen en belastingen. Maar toch... Als we de 10 procent laagste inkomens en de 10 procent hoogste inkomens met elkaar vergelijken, dan blijkt de ongelijkheid

fors toegenomen. In 1977 verdienden de best betaalden 5,1 keer meer dan de slechtst betaalden, terwijl dit verschil in 2011 8,2 keer zoveel was. De armste 10 procent is er in die jaren 30 procent op achteruit gegaan, terwijl de rijkste 10 procent er 5 procent op vooruit is gegaan.

Hoe doet Nederland het qua vermogensongelijkheid in internationaal perspectief?

Qua vermogens behoort Nederland tot een van de meest ongelijke landen in de wereld. Met uitzondering van Polen is er geen land in Europa waar rijkdom zo slecht verdeeld is als bij ons. In 2012 beschikte 1 procent van de Nederlandse huishoudens (74.000) over bijna een kwart van het totale vermogen (273 miljard).

Hoe heeft de financiële crisis uitgedaakt voor de rijken?

Vóór de crisis had de rijkste 1 procent een vijfde van het vermogen in handen, nu bijna een kwart. Binnen die categorie is er overigens ook sprake van extreme ongelijkheid: vijf van de rijkste families bezitten bijna driekwart van het vermogen van de vijftig rijkste families. Koploper is de familie Brenninkmeijer met een geschat vermogen van 23 miljard.

Wat vinden Nederlanders van de kloof tussen arm en rijk?

In het WRR-rapport lezen we dat in 2012 61 procent van de Nederlanders de inkomensverschillen te groot vond. Het verschil tussen een geschoolde arbeider en de directeur van een grote onderneming mag volgens mensen die meededen aan het onderzoek 1 op 5,4 zijn, maar de werkelijkheid is dat de directeur 17 keer meer verdient dan de arbeider. Nog een paar leuke nieuwtjes: Nederlanders die zelf opgeklommen zijn, willen minder inkomensongelijkheid; mensen maken zich vooral boos over ongelijkheid als ze in gescheiden werelden leven; en om van krantenjongen miljonair te worden, moet je niet in de VS zijn, maar in Denemarken, waar mensen gelijkere kansen hebben door goed en betaalbaar onderwijs.

De armen worden armer en de rijken rijker. Doen we daar in Nederland wat aan via de belastingen?

Ja, daar doen we wat aan, maar het gaat wel de verkeerde kant op. Belastingen op toptarief zijn namelijk vanaf de jaren zeventig structureel omlaag gegaan: van 72 procent naar 52 procent nu en mogelijk naar 49 procent in de toekomst (voorstel commissie-Van Dijkhuizen). Daar komt nog bij dat zeer vermogende particulieren belasting ontwijken via complexe constructies en dat de erfbelasting in 2010 fors omlaag gebracht is.

Wat zijn de verwachtingen bij ongewijzigd beleid?

Als de bezuinigingen in Europa onverminderd door worden gezet zullen er over 10 jaar 15 tot 25 miljoen mensen in armoede leven, waarmee de teller op 146 miljoen komt te staan.

Wat moet er gebeuren?

In plaats van achteraf te repareren, zouden de lonen en uitkeringen omhoog moeten en de kosten van arbeid omlaag. Bovendien zouden de belastingen op hoge inkomens en kapitaalwinsten verhoogd moeten worden. Van een eerlijke verdeling van rijkdom worden we immers allemaal beter. Al zijn die laatste woorden aan Halbe Zijlstra en Benard Wientjes niet besteed.

Het WRR-rapport is na te lezen op: sp.nl/9zm53q

BERTOLT BRECHT: HET THEATER VAN DE MORAAAL

Tekst: Ronald van Raak Afbeelding: Wikimedia commons / Deutsches Bundesarchiv CC

**‘Wie ihr es immer dreht und wie
ihr’s immer schiebt,
Erst kommt das Fressen, dann
kommt die Moral.
Erst muss es möglich sein auch
armen Leuten,
Vom grossen Brotlaib sich ihr Teil
zu schneiden.’**
(‘Hoe u het ook duwt en hoe u het
ook draait,
eerst komt het vreten, dan komt
de moraal.
Eerst moeten ook arme mensen
de mogelijkheid krijgen,
hun deel van het grote brood te
snijden.’)

De opvoering van Die Dreigroschenoper (De Driestuiversopera) van Bertolt Brecht in een klein theater in Berlijn in 1928 was het begin van een langdurige politieke strijd. Dit theaterstuk speelde vijf jaar in Duitsland – waar het ook werd verfilmd – tot het in 1933 door de nazi’s werd verboden. Dit verhaal bleef echter populair in het buitenland, zeker in Nederland, waar het in 1934 als boek verscheen. Brecht was een kunstenaar die met zijn toneel de strijd aanbod met de kapitalistische moraal.

De Driestuiversopera, bedoeld voor arme mensen, gaat over de gangster Mackie Messer, die in Londen een liederlijk leven leidt, vol diefstal en bedrog. De toeschouwer krijgt echter sympathie voor deze gangster, hij is de held van het verhaal. In een kapitalistische samenleving zijn mensen succesvol als ze profiteren van anderen. Dat beseft ook meneer Peachum, hoofd van een imperium van bedelaars, die bij hem plaatsen moeten pachten voor een goede plek in de straten van Londen.

Deze ‘opera’ bestaat uit inspirerende liederen van Bertolt Brecht, op intrigerende muziek van Kurt Weill.

Bertolt Brecht.

Het citaat aan het begin is afkomstig uit een lied dat wordt gezongen door meneer Peachum, als in Londen de voorbereidingen worden getroffen voor de kroning van een nieuwe koning. De politie wil daarvoor de straten schoonvegen, wat gevaar oplevert voor de onderneming van Peachum. Die dreigt daarop de bedelaars de ceremonie te laten verstoren: ‘Eerst komt het vreten, dan komt de moraal.’

In de Driestuiversopera gebeuren veel nare dingen, als gevolg van immoreel gedrag van mensen. Brecht veroordeelt dit echter niet, maar laat zien waarom dit gedrag in die specifieke omstandigheden voor die mensen logisch is. Het theater is voor hem een soort sociaal laboratorium, door te laten zien hoe mensen in verschillende omstandigheden anders denken en zich anders gedragen. Met als doel het besef dat mensen zichzelf alleen kunnen verbeteren als ze de samenleving veranderen.

Daar zaten de nazi’s echter niet op te wachten. Na de machtsovername door Hitler sloeg Brecht op de vlucht en

kwam hij – na enige omzwervingen – terecht in de Verenigde Staten. In dat land van de vrijheid vond deze socialist evenmin rust. Hij moest zelfs verschijnen voor een parlementaire onderzoekscommissie, wegens ‘on-Amerikaanse activiteiten’. Na de oorlog vestigde Brecht zich in de DDR, maar in dit ‘socialistische’ land werd zijn werk evenmin verwelkomd.

In nazi-Duitsland, het kapitalistische Amerika, de socialistische DDR, overal werd Brecht het werken onmogelijk gemaakt. Hijzelf zag dit als een falen: de laatste jaren van zijn leven bracht hij door met het schrijven van melancholische gedichten, tot zijn vroege dood in 1956. Maar misschien laat dit ook zien dat zijn kunst werkelijk revolutionair is en een kritiek is op elke macht, van welke politieke kleur ook.

Brecht laat in zijn theater niet alleen zien hoe maatschappelijke verhoudingen bepalend zijn voor de publieke moraal, maar ook hoe de moraal zelf een theater is. Gedrag is ‘goed’, als het gunstig is voor de mensen met macht. Als je een diefstal pleegt bij een bankier, word je gezien als een gevaar voor de samenleving; als een bankier jouw bankrekening plundert, wordt dat beschouwd als noodzakelijk voor de economie.

Mackie Messer moet vluchten voor de politie, maar schaakt ondertussen de dochter van Peachum, Polly. Dat is zeer tegen zijn zin, totdat de nieuwe koning Mackie gratie verleent en in de adelstand verheft. Een hoogst onwaarschijnlijk einde, maar niet minder verrassend dan de publieke moraal. In de in Amsterdam verschenen Dreigroschenroman (1934) schopt de verdorven Mackie Messer het zelfs tot bankier, omdat het slecht is om een bank te beroven, maar nog erger om een bank te beginnen.

HOE OEKRAÏNE EEN NIEUWE KOUDE OORLOG ANGSTIG DICHTERBIJ BRENGT

Tekst: Tiny Kox Foto: BPA / Polaris / Hollandse Hoogte

Als eind juni Oekraïne en de Europese Unie een associatieverdrag tekenen in Brussel, is dat een half jaar later dan gepland. Geen groot probleem, zou je denken. Maar in dat ene halve jaar ging Oekraïne vrijwel bankroet, splitste het land zich op, kwam een complete burgeroorlog steeds dichterbij en werd voor het eerst sinds tijden weer over de Koude Oorlog gesproken in Europa. Een nieuwe, wel te verstaan. Hoe kon het zo verkeerd lopen?

December 2013. De wankelmoedige Oekraïense president Janoekovitsj ziet voorlopig toch af van de ondertekening van een associatieverdrag van zijn land met de Europese Unie. Zo'n verdrag moet de vrijhandel tussen Oekraïne en de 28 lidstaten van de Europese Unie bevorderen – maar zal gelijktijdig de economische relaties van Oekraïne met machtige buurman Rusland bemoeilijken. Daarop ontstaat massaal protest in de straten van hoofdstad Kiev. De president en zijn regering zijn weliswaar democratisch gekozen, maar inmiddels alom gehaat. De economie staat op instorten en de corruptie is welhaast endemisch geworden, terwijl de president ervan wordt verdacht zijn eigen bankrekeningen brutaal te vullen. Het protest tegen de weigering om het associatieverdrag met de EU te tekenen, krijgt opmerkelijk veel steun van tal van politici uit EU-landen en Amerika. In januari wordt de strijd over en weer steeds gewelddadiger. In februari reizen de ministers van Buitenlandse Zaken van Duitsland, Frankrijk en Polen af naar Kiev. Daags nadat op 20 februari het geweld een hoogtepunt bereikt, wordt op 21 februari in Kiev een akkoord getekend tussen de voornaamste oppositiepartijen en president Janoekovitsj. Die stemt in met vervroegde verkiezingen, een ingrijpende wijziging van de grondwet en de bestuurlijke decentralisatie, een overgangsregering en amnestie voor alle demonstranten. In

de Europese Unie, de Verenigde Staten en Rusland wordt het compromis verwelkomd en in de Verchovna Rada, het Oekraïense parlement, wordt het akkoord aangenomen met 386 voor, nul tegen en één onthouding. Maar het meest agressieve deel van de Maidan-demonstranten hoort het compromis weg en eist het onmiddellijke vertrek van de president. Die nacht sluipt president Janoekovitsj weg uit Kiev en de demonstranten eisen dat hij meteen wordt afgezet wegens vaandelvlucht. Parlementsvoorzitter Toertsjynov wordt waarnemend president en de vervroegde presidentsverkiezingen worden op 25 mei vastgesteld.

Februari 2014. In de Europese Unie verklaren politici die doorgaans op tilt slaan als ze het woord 'revolutie' horen, vrijwel ogenblikkelijk dat ze achter de machtsovername in Kiev staan. Ze noemen het de uitdrukking van de volkswil, gerechtvaardigd omdat president Janoekovitsj er een janboel van heeft gemaakt. Daarmee bedoelen zij vooral echter dat hij het associatieverdrag met de EU niet heeft willen tekenen en daarmee zijn oren naar Moskou heeft laten hangen. Rusland geldt weer steeds meer als vijand in plaats van partner. Niet vreemd dat vanuit de Russische hoofdstad een precies tegenovergestelde reactie komt op de gebeurtenissen in Kiev in februari. Daar wordt de afzetting van de president juist 'ongrondwettig' genoemd en de gevormde nieuwe regering 'illegaal'. Moskou weigert de nieuwe regering te erkennen en staat daarmee diametraal tegenover de Europese Unie en de Verenigde Staten. Het feit dat de nieuwe regering zich genooddaakt heeft gevoeld om een aantal ministersposten en andere prominente posten in het staatsapparaat toe te kennen aan vertegenwoordigers van extreemrechtse en fascistische bewegingen, die voorop hebben gelopen in de gewelddadige strijd tegen politie en ordetroepen, is voor Moskou een extra reden om de nieuwe regering af te

wijzen. Maar voor alles vreest Moskou zijn grote politieke en economische invloed in Oekraïne te verliezen aan Europa en Amerika. Om dat te verhinderen moedigt Rusland verzet tegen de nieuwe regering openlijk en vooral ondergronds aan.

Want niet alleen internationaal maar ook in Oekraïne zelf is er sprake van tegenovergestelde reacties. In het Westen wordt over het algemeen opgelucht ademgehaald, in de hoop dat de rust zal wederkeren en er internationale steun uit Europa zal komen om het bijna bankroete land weer op gang te brengen. Heel anders is de reactie in het Oosten, zeker nadat onder druk van extreemrechts de taalwet die gebruik van het Russisch in Oekraïne regelt, wordt ingetrokken. Maar het eerst slaat de vlam in de pan op de Krim, het schiereiland in de Zwarte Zee. Een razendsnel georganiseerd referendum leidt tot het uitroepen van de onafhankelijkheid. Als daarop het Russische parlement de toetreding van de Krim tot de Russische Federatie mogelijk maakt, reageren Europa en Amerika met sancties tegen Rusland, dat naar hun mening het internationale recht schendt door nieuwe grenzen te trekken. Russische bedrijven worden in de ban gedaan en prominente politici worden persona non grata verklaard.

Mei 2014. Naarmate ook elders in Oost-Oekraïne meer mensen zich tegen de nieuwe regering in Kiev verklaren, zien de Europese Unie en Amerika daar de hand van Rusland in, en kondigen zij nieuwe sancties af. Daarna breekt ook in Oost-Oekraïne een opstand uit en verklaren delen van het land zich onafhankelijk van Kiev. De regering start daarop een militaire operatie om de controle over het land terug te krijgen. Over en weer neemt het geweld toe. Internationale waarnemers worden door opstandelingen gegijzeld, militaire vliegtuigen bombarderen stellingen van de rebellen, fascisten steken een

Merkel, Poroshenko en Poetin spreken elkaar bij tijdens de herdenking van D-Day in Normandië, 6 juni 2014.

door opstandelingen bezet gebouw in Odessa in brand waarbij tientallen mensen omkomen, grensposten met Rusland worden door opstandelingen belaagd en het land raast op een burgeroorlog af.

Op 25 mei vinden dan vervroegde presidentsverkiezingen plaats, althans daar waar opstandelingen dat niet verhinderen, zoals in grote delen van Oost-Oekraïne. Waarnemers van de Raad van Europa constateren dat de verkiezingen over het algemeen behoorlijk verlopen zijn en dat de uitslag duidelijk is. Een van de rijkste mannen van het door oligarchen beheerste land, Petro Poroshenko, wint met overmacht. Daags voor zijn installatie in Kiev, ontmoet de nieuwe president zijn Russische ambtgenoot Poetin tijdens de herdenking van D-Day in Normandië. Beiden roepen op tot een einde van alle geweld in Oekraïne.

De wereld, inmiddels bang voor een nieuwe Koude Oorlog en een langslappend gewelddadig conflict in Oekraïne, reageert hoopvol. Maar de geest weer in de fles te krijgen is makkelijker gezegd dan gedaan. Onduidelijk is wie er waar in Oekraïne nog iets te zeggen heeft. De Krim is door de

Russen ingelijfd, Oost-Oekraïne noemt zich onafhankelijk, het Oekraïense leger vecht met opstandelingen en het Oekraïense parlement is een complete chaos. In West-Oekraïne hebben rechtsextremistische partijen een grote aanhang en de fascistische Rechtse Sector-aanhang loopt nog steeds bewapend en intimiderend rond. President Poroshenko wil vervroegde parlementsverkiezingen later dit jaar om meer legitimiteit voor de staatsorganen te bewerkstelligen en een omvangrijke decentralisatie om het wantrouwen tussen het oosten en het westen van het land te verminderen. Of dat gaat lukken en onder welke omstandigheden, zal moeten blijken. Op initiatief van de Raad van Europa is er een onderzoekspanel opgericht, dat nagaat hoe het vele geweld in Oekraïne kon ontstaan en wie daarvoor verantwoordelijk is. Ook helpt de organisatie het Oekraïense parlement om effectieve constitutionele hervormingen overeen te komen, een onafhankelijke rechterlijke macht op te bouwen en iets te doen aan de kolossale corruptie die het hele land teistert.

Dat ondertekening aan het einde van deze maand van het associatieverdrag tussen Oekraïne en de Europese Unie

PARLEMENTAIRE DIPLOMATIE

In april van dit jaar heeft de parlementaire assemblee van de Raad van Europa de Russische delegatie het stemrecht ontnomen, vanwege de rol van Rusland in Oekraïne. Daardoor kan de grootste lidstaat niet meestemmen in de verkiezing van de hoogste functionaris van de verdragsorganisatie, de secretaris-generaal, en rechters van het Europese Mensenrechtenhof van de Raad van Europa. In reactie daarop heeft het Russische parlement deelname aan alle overblijvende werkzaamheden van de assemblee met onmiddellijke ingang stopgezet.

Als voorzitter van de linkse fractie in de assemblee van de Raad van Europa heeft SP-senator Kox de annexatie van de Krim door Rusland veroordeeld, wegens strijdigheid met het internationale recht, maar de genomen sancties tegen de Russische delegatie contraproductief genoemd, net zoals het Russische besluit niet langer mee te doen aan het werk van de assemblee. Eind mei sprak Kox informeel in Moskou met een aantal prominente Russische politici, onder wie de voorzitter van de Russische Tweede Kamer, Sergey Naryshkin, die bekend staat als vertrouweling van de Russische president Poetin. Dat gesprek resulteerde erin dat Rusland zich bereid verklaarde tot nader overleg met de voorzitter van de parlementaire assemblee van de Raad van Europa over mogelijk herstel van de samenwerking. Enkele dagen na het bezoek van Kox aan Moskou heeft Naryshkin ook in een open brief in de Russische media laten weten te streven naar hernieuwde deelname van het Russische parlement aan het werk van de assemblee waarin de parlementen van 47 Europese staten samenwerken.

de problemen zal oplossen, is een illusie – een valse illusie die deels bijgedragen heeft aan het uit de hand lopen van de toestand in Oekraïne, hoezeer Europese leiders ook graag alle schuld daarvoor op Russische schouders leggen. De kortzichtige internationale belangenconfrontatie van Rusland, de Europese Unie en Amerika heeft in Oekraïne veel kapot gemaakt. Krijg het nu maar weer eens heel...

LUCHTVERONTREINIGING VERKORT LEVENSV ERWACHTING MET 6 TOT 12 MAANDEN

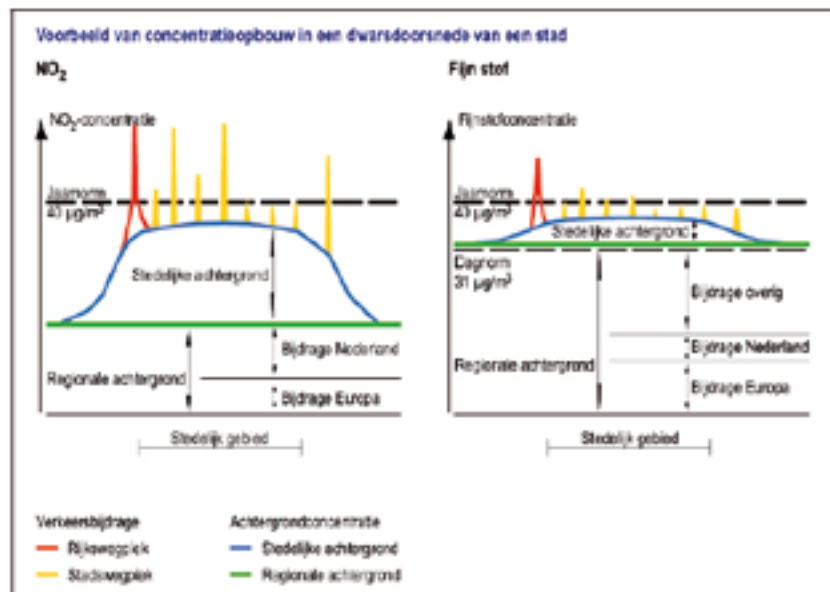
Tekst: Bernard Gerard

Ondanks genomen maatregelen zal Nederland in 2015 niet voldoen aan de Europese normen die gesteld zijn voor luchtkwaliteit. Natuurkundige Bernard Gerard laat in dit artikel zien welke stoffen luchtverontreiniging veroorzaken, welke schade zij toebrengen aan de volksgezondheid en welke maatregelen effectief kunnen zijn voor gemeenten om de luchtkwaliteit te verbeteren.

Als we spreken over luchtverontreiniging, dan hebben we het over stoffen die mensen ziek maken. In dit verhaal komt de meest voorkomende oorzaak van luchtverontreiniging aan de orde, het verkeer. Andere oorzaken, zoals de intensieve veehouderij, worden in dit artikel buiten beschouwing gelaten. Om misverstanden te voorkomen: dit verhaal gaat ook niet over duurzaamheid en klimaat. In dat geval spreek je over broeikasgassen en opwarming van de aarde. Hoewel ze nogal eens door elkaar gebruikt worden, zijn luchtkwaliteit en klimaat toch echt twee – grotendeels gescheiden – probleemvelden.

DE VERSCHILLENDE SCHAALGROOTTES VAN LUCHTVERVUILING

Kijken we op stadsniveau naar luchtvervuiling dan zien we dat deze zowel een Europese als een nationale als een stedelijke achtergrond heeft, waarbij van de laatste niet meer te achterhalen is uit welke bron in de stad de vervuiling komt. De pieken worden veroorzaakt door het verkeer op aanwijsbare wegen. Zo'n gele of rode piek is feitelijk een strook aan weerszijden van een weg. De breedte daarvan hangt af van onder andere het aantal auto's, de aard van de bebouwing en de maximumsnelheid, en komt neer op pakweg 100 tot 1000 meter.

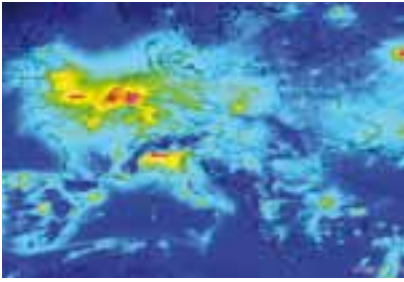

Figuur 1 Herkomst concentraties fijnstof en NO₂ in stedelijk gebied met een illustratie van de lokale invloed van verkeerswegen. Bron: RIVM, 2005

DE AARD VAN DE STOFFEN EN HUN MEDISCHE GEVOLGEN

De atmosfeer is een reactievat met stoffen als stikstofoxides, ozon, benzinedamp en fijnstof. Om de samenstelling ervan te meten kijkt de wetgever naar de componenten stikstofdioxide (NO₂ en fijnstof (PM, dat staat voor *Particulate Matter*). NO₂ is een matig giftig gas, dat de longfunctie verslechtert. Maar men gebruikt het gas vooral als kengetal voor de algemene atmosferische toestand. De ervaring leert dat als de NO₂ aan de norm voldoet, ozon en andere stoffen dat ook doen. Fijnstof wordt verder onderverdeeld naar grootte of samenstelling. De grootte wordt aangeduid met een getal: PM10 betekent bijvoorbeeld korreltjes met een diameter onder de 10 µm (micrometer). PM0.1 staat ook wel bekend als ultrafijnstof. In een onderscheid naar samenstelling moet vooral roet, een component van fijnstof, genoemd worden. Roet, afkomstig van onvolledige verbranding, is samengesteld uit koolstof met aanhangende chemicaliën. Roet kan ultrafijn zijn, maar dat hoeft niet. Luchtvervuiling is vooral schadelijk vanwege fijnstof. Dat fijnstof schadelijk

is, is geen nieuw inzicht. Mijnwerkers weten het al heel lang en Woody Guthrie's Dust Bowl-songs uit de jaren dertig gaan al over de *dust pneumonia*. De wetenschap slaagt er steeds beter in om het gedrag van heel kleine deeltjes beter te leren kennen en wat blijkt: de kleinere deeltjes zijn schadelijker voor de volksgezondheid. Ultrafijnstof kan de longwand passeren en bijdragen aan ontstekingsreacties elders in het lichaam, die vervolgens kunnen resulteren in aderverkalking. Eind 2013 publiceerde het vooraanstaande medisch-wetenschappelijke tijdschrift The Lancet artikelen die zich baseerden op het Europese onderzoek 'Escape'. Daaruit bleek dat 5 microgram/m³ extra PM2.5 (fijnstof) in de lucht de kans op longkanker met 18 procent(!) vergroot. Zo zijn er statistisch significante resultaten opgebouwd over o.a. longkanker, algemene voortijdige sterfte, en een te laag geboortegewicht van baby's. Al met al verkort de luchtverontreiniging de gemiddelde levensverwachting in Nederland met circa 6 tot 12 maanden. Dat zijn jaarlijks duizenden sterfgevallen meer dan bij bijvoor-

Bovenstaand satellietbeeld (gemiddelde van 2005-2009) geeft aan dat luchtverontreiniging een Europese schaal heeft, waar Europese wetgeving bij past. Nederland is op Europees niveau een netto-exporteur van luchtverontreiniging.

beeld beroepsziektes of verkeersongevallen.

NORMEN EN WHO-AANBEVELINGEN

In de praktijk is een handvol normen van belang, die hier niet vermeld worden. Daarbij moeten twee kanttekeningen worden gemaakt. Ten eerste kennen de normen ontheffingsbepalingen, want ze gelden niet op plekken waar het publiek niet of maar korte tijd mag komen, zoals de middenberm of het zebrapad. En ten tweede zijn de Europese normen die voor fijnstof per 2015 gehanteerd zullen worden, te soepel. Zo moet de jaargemiddelde PM10-concentratie onder de 40 microgram/m³ zijn, terwijl de Wereldgezondheidsorganisatie WHO de helft adviseert. De adviezen van WHO zijn echter niet bindend.

HET NATIONAAL SAMENWERKINGSPROGRAMMA LUCHTKWALITEIT (NSL)

Omdat Nederland moet gaan voldoen aan de Europese normen, en omdat steeds vaker projecten vanwege milieuwetgeving vastliepen bij de Raad van State, geldt vanaf 2009 het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Dit is een samenwerkingsproject van het Rijk met de lagere overheden. Het RIVM en het KNMI spelen daarbij een belangrijke uitvoerende rol. Het NSL moet ervoor zorgen dat heel Nederland op 31 december 2014 aan de Europese normen voldoet, zonder dat het land intussen op slot gaat. Het NSL is een soort zwarte doos met een ingewikkeld rekenmodel. Het krijgt input door wetenschappelijke informatie, weergegevens en

verkeersstromen, en houdt rekening met verbeteringen, zoals de katalysator, de Euro6-vrachtauto's, of fiscale stimulering, maar ook met grote nieuwe wegen en woonwijken. De output is de berekende jaargemiddelde concentratie op tienduizenden rekenpunten langs grotere wegen. Deze berekende concentraties zijn juridisch wel bindend. Het rekenmodel doet ook voorspellingen. Als een rekenpunt nu of straks boven de norm uitkomt, heet dat formeel een 'overschrijding'. Het NSL is een gedeeltelijk succes. De concentraties dalen inderdaad al jarenlang, maar niet snel genoeg. Vast staat dat er in 2014 in Nederland honderden overschrijdingen zullen blijven. Het NSL wordt daarom met twee jaar verlengd.

Er bestaat echter ook kritiek, want het NSL berust mede op door belanghebbende gemeenten geschatte verkeersstromen. Dat is een kwetsbare constructie. Maar steekproeven ter controle hebben nog geen belangrijke onregelmatigheden aan het licht gebracht.

Het NSL kent bovendien een drempel. Een nieuwbouwproject draagt te gauw "in niet betekenende mate" bij en dan mag je het verwaarlozen.

Het NSL kijkt daarbij slechts naar maximumwaarden. Dat kan bij wegenprojecten leiden tot waterbedefecten: op de oude route dalen de concentraties, maar op de nieuwe stijgen ze.

Het grootste probleem is wel dat de kennis over de schadelijkheid van luchtverontreiniging sneller toeneemt, dan dat de luchtverontreiniging zelf afneemt. Daarmee kun je je afvragen hoe effectief het NSL daadwerkelijk is.

WAT KOST EEN GEWONNEN LEVENSJAAR?

Volgens Rob Maas (RIVM) kost het huidige luchtkwaliteitsbeleid circa € 4000 per gewonnen levensjaar. Dat ligt in dezelfde orde van grootte als het verkeersveiligheidsbeleid en beduidend goedkoper dan campagnes tegen het roken en voor gezonde voeding en meer bewegen, en al helemaal minder dan curatieve zorg. Zo beschouwd is luchtkwaliteitsbeleid een kosteneffectieve manier om mensen een jaar langer te laten leven.

Daarbij is verlaging van de gemiddelde blootstelling (de achtergrond) kosteneffectiever dan focussen op het tegengaan van normoverschrijding (de rode punten), wat gemeenten noodgedwongen vaak doen.

VERKEERSBELEID VAN GEMEENTEN

Een lagere blootstelling van de stadsbevolking aan luchtverontreiniging, vraagt om minder en schoner verkeer en een betere ruimtelijke ordening. Een goed luchtkwaliteitsbeleid kan daarnaast ook positief uitpakken voor bijvoorbeeld het klimaat, de zorgvraag en de verkeersveiligheid.

In de maatregelenmix komen bepaalde maatregelen vaak terug.

- Een milieuzone. Een zone waarin Euro3-vrachtauto's en oudere types worden verboden, eventueel uitgebreid met oude dieselbestelauto's. Dat helpt direct in het zonegebied en indirect omdat het vernieuwing van het wagenpark aanjaagt. Een gemeente kan deze vernieuwing stimuleren met een tijdelijke subsidieregeling, zoals in Utrecht wordt gedaan.
- Een goed openbaar vervoer. Een moderne elektrische of Euro6-bus hoeft maar een handvol auto's van de weg te halen om milieutechnisch en voor het klimaat rendabel te zijn.
- Elektrisch vervoer (oplaadplaatsen). Het overgrote deel van de forensenritten is ruimschoots binnen het dagbereik van een accu. Ook taxi's elektrisch laten rijden is interessant.
- Rationele bevoorrading van winkels en bedrijven, aflevering van e-shopartikelen en minder vrachtauto's in de stad: dat vraagt om een sterke gemeentelijke regiefunctie.
- Afstand: kies voor de Amsterdamse interpretatie van het Besluit Gevoelige Bestemmingen, wat inhoudt dat nieuwe scholen, kinderopvanggebouwen en bejaardenhuizen op minstens 300 meter afstand van de snelweg moeten blijven, en op minstens 50 meter van provinciale en drukke stedelijke wegen, ongeacht of de luchtkwaliteitsnorm wel of niet overschreden wordt. GGD-advies zou daarbij verplicht moeten zijn.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de auteur: bjmgerard@gmail.com

'IN ONS STRAATJE' ALTERNATIEVEN VOOR DE EURO

Tekst: Tijmen Lucie

Arjo Klamer is ervan overtuigd dat de euro gaat vallen. Dit hoeft niet rampzalig te zijn, want een nieuw monetair systeem met een diversiteit aan munten zou volgens hem veel beter aansluiten bij de huidige dynamische en flexibele wereldeconomie.

'Dit is een positief en optimistisch boek, ondanks de vaststelling dat de euro onhoudbaar is en de daaruit voortkomende voorspelling dat de euro in zijn huidige staat vroeg of laat zal ophouden te bestaan.' Met deze woorden begint *De euro valt! En wat dan?* van econoom Arjo Klamer. Klamer is een van de oudste criticasters van de euro. Al in 1991, toen hij nog doceerde aan The George Washington University in de VS beargumenteerde hij in een column in de Volkskrant dat de euro economisch gezien een onzalig idee was, waarmee bovendien een sociaal en democratisch Europa op het spel werd gezet.

In 1997 zette hij samen met zeventig andere Nederlandse economen zijn handtekening onder het manifest 'Met deze EMU kiest Europa de verkeerde weg', waarin zij wezen op de gevaren van de euro.

In die tijd kregen zij echter nauwelijks steun. De euro was een geloof geworden en zeker na de introductie van de munt in 2002 werd kritiek weggehoond, omdat landen als Ierland, Griekenland, Spanje en Portugal dankzij de euro een periode van groei en bloei leken door te maken. Pas na het uitbreken van de eurocrisis in 2009 haalden Klamer en andere critici van het eerste uur, zoals SP-senator Geert Reuten, hun gelijk.

NIET UNIEK

Zeker de laatste tijd verschijnen in binnen- en buitenland vele boeken die het einde van de euro aankondigen, zoals *Europa's impasse: Hoe de eurocrisis kan worden opgelost en waarom dat niet gebeurt* van financieel specialist David Marsh en *Laat de leeuw niet in zijn hempie staan: Waarom de euro ons zal opbreken* van econoom Bruno de Haas. In die zin is het essay van Klamer niet uniek. Wat Klamer van andere eurosceptici onderscheidt is dat hij een optimistisch beeld van de toekomst na de euro heeft. Voorwaarde is wel dat we dan anders gaan denken over de samenleving en over de rol van geld. Volgens Klamer moeten we af van de heersende gedachte dat alles in de wereld om geld en materiële zaken draait. In plaats daarvan zouden we moeten bedenken wat het leven zin geeft en wat ons als samenleving bindt. Een nieuw monetair systeem, met een diversiteit aan munten voor verschillende doeleinden kan daarbij naar zijn mening helpen. Dit klinkt als een wild idee, maar in de praktijk wordt er al volop mee geëxperimenteerd. Iemand die veel onderzoek heeft gedaan naar kleinschalige muntsystemen is de vooraanstaande Belgische econoom Bernard Lietaer (zie *Spanning* 2/2013).

REGIONALE MUNTEN

Volgens Klamer is de toekomst aan flexibele en dynamische economieën, die verschillende munten hebben voor verschillende niveaus. Gezien het feit dat regio's steeds belangrijker worden, pleit hij ervoor dat elke regio een eigen munt krijgt: 'Zo zou Amsterdam haar amsterdammers kunnen krijgen, Rotterdam de rotterdammers en Het Gooi gooïse matrasjes.' Klamer stelt dat zo'n regionale munt voor sociale binding zorgt, de identiteit van een regio versterkt en de plaatselijke economie stimuleert doordat mensen hun geld uitgeven aan lokale producten en diensten. Naast regionale munten zou de euro kunnen blijven dienen voor de handel binnen Europa

en de uno, een wereldmunt, voor de mondiale handel. Wil een dergelijk systeem met een diversiteit aan munten werkelijk een kans krijgen, dan zal de overheid wel haar monopolie op betaalmiddelen op moeten geven, aldus Klamer. Of dat gaat gebeuren, valt nog te betwijfelen.

HELDER BOEK

De verdienste van Klamer is dat hij een buitengewoon leesbaar boek heeft geschreven, waarin hij op heldere wijze uiteenzet waarom de euro gedoemd is te mislukken. Daarbij schetst hij niet alleen een rampscenario, maar komt hij ook met alternatieven. De verschillende voorbeelden die Klamer beschrijft van regionale en thematische valuta zijn zeer de moeite waard en verdienen verder onderzoek. Enige minpunt van *De Euro valt! En wat dan?* is dat Klamer af en toe wat zweverig wordt als hij spreekt over de zin van het leven. maar er zijn ongetwijfeld lezers die dat juist mooi vinden.

Arjo Klamer
De euro valt! En wat dan?
Uitg. Nieuw Amsterdam